

System a fylogeneze „nižších rostlin“ (*pro pokročilé*)

Díl třetí:

***Ascomycota: Taphrinomycotina, Saccharomycotina,
Pezizomycotina (charakteristika pododdělení).***

ODDĚLENÍ: ASCOMYCOTA – HOUBY VŘECKATÉ

výtrusy vznikají ve **vřecku (ascus)** - je to meiosporangium: zralé vřecko $2n$, meioza při vzniku spor (obvykle je jedinou diploidní buňkou v životním cyklu)

spory se tvoří endogenně, obvykle v počtu 8 v jednom vřecku - po meioze ještě 1 mitóza (nebo i další mitózy a pak 16, 32 i více spor)

u mnoha zástupců se však vřecka a askospory za normálních podmínek vůbec netvoří a houba žije jen v imperfektním stadiu (anamorfa)

vegetativní stélka - přehrádkované **mycelium** (u kvasinek i jednotlivé buňky, příp. pučivé pseudomycelium), které je zpravidla haploidní (výjimka - diploidní mycelium - ř. *Protomycetales*, dikaryotické mycelium - ř. *Taphrinales*)

přeřádky mají ve středu **jednoduchý pór** (výjimečně chybí)

při pohlavním procesu dochází ke vzniku dikaryotických hyf v **plodnicích (askomatech)** => v koncových buňkách tzv. **askogenních hyf** karyogamie a vznik vřecek

nejpočetnější skupina hub (cca 50-60 % známých taxonů)

zahrnuje i většinu známých lichenizovaných hub a také většinu známých imperfektních hub (skupina *Deuteromycota*)

Pododdělení: TAPHRINOMYCOTINA

pravděpodobně parafyletická skupina (zahrnující zbytky heterogenní umělé skupiny *Hemiascomycetes* po odštěpení pravých kvasinek), již sjednocují pouze molekulární charakteristiky, stojí na bázi vývojového stromu vřeckatých hub

primitivní, morfologicky jednoduché organismy

mycelium redukované (jednotlivé buňky, pučivé pseudomycelium) nebo vláknité (a pak diploidní nebo dikaryotické), Voroninova tělíška chybí

v buněčné stěně chitin buď zcela chybí, nebo přítomen jen ve stopách

nepohlavní rozmnožování: pučení, tvorba blastospor

pohlavní rozmnožování: somatogamie (hologamie i hyfogamie), vzácně jiné typy (gametangiogamie, gametogamie)

chybí plodnice (výjimka - *Neolecta?*), vřecka nevznikají z askogenních buněk a nemají otevírací aparát

zástupci jsou hlavně půdní nebo epifytičtí/epizoičtí saprofyty (někteří žijí v trávicím traktu), někteří parazité rostlin

Třída: *NEOLECTOMYCETES*

jediný řád s jedinou čeledí a jediným rodem *Neolecta* - na pohled normální vřeckaté houby, vytvářejí stopkatá apothecia vzhledu zástupců ř. *Helotiales*

Voroninova tělíska u sept přítomna!

parafýzy chybí, kyjovitá vřecka aktivně vystřelují spory

záhadný a fylogeneticky významný rod, podporuje teorie o vzniku askomycetů z vláknitých zástupců s plodnicemi (kvasinkovitá stadia jsou považována za sekundárně redukovaná)

separaci této třídy od vlastních vřeckatých hub (bývalá třída */Eu-/Ascomycetes*, aktuálně odpovídá pododd. *Pezizomycotina*) má na svědomí společný cluster s taphrinami při molekulární analýze

není vyloučeno že jde o bazální skupinu jednoho z následujících pododdělení

Třída: PNEUMOCYSTIDOMYCETES

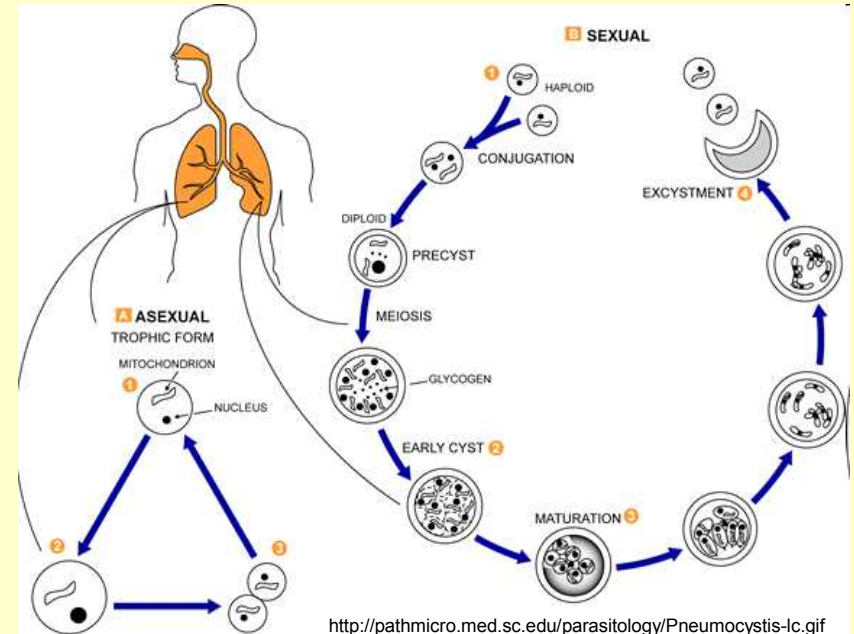
jediný druh *Pneumocystis carinii* (nebo soubor blízce příbuzných druhů)

houby kvasinkovitého charakteru,
tenkostěnné vegetativní buňky žijí
na povrchu plicního epitelu savců

obligátní parazité

při konjugaci dochází ke vzniku cysty,
v níž vzniká 4-8 dceřinných buněk
(primitivní vřečka, askospory?)

při imunitním selhání (u člověka
typicky AIDS) dojde k přemnožení
a vzniku pneumocystózy – zánětu plic
(až smrtelnému)

Třída: SCHIZOSACCHAROMYCETES

přes morfológickou podobnost s kvasinkami stojí tyto houby nejbliže třídě *Taphrinomycetes*; některými autory byly dokonce spojeny do jedné skupiny, která je považována za stojící na pomezí (řekněme v místě "větvení vývojového stromu") mezi vřeckatými a stopkovýtrusnými houbami

morfológicky podobní zástupcům ř. *Saccharomycetales*

vláknitá stadia chybí, vegetativní buňky válcovité

vegetativní rozmnožování - schizotomie (rozpad buněk na 4-8 dceřinných)

haplobionti, hologamie

Schizosaccharomyces pombe – výroba "afrického piva" z prosa, biotechnologická produkce citrulinu

Třída: TAPHRINOMYCETES

řád *Taphrinales*

buněčná stěna bez chitinu

enteroblastická konidiogeneze
(výjimka v rámci vřeckatých hub)

dvě skupiny navzájem nepodobných organismů dříve oddělovány jako dva řády, leč podle současných poznatků jim náleží pouze úroveň čeledí v rámci jediného řádu

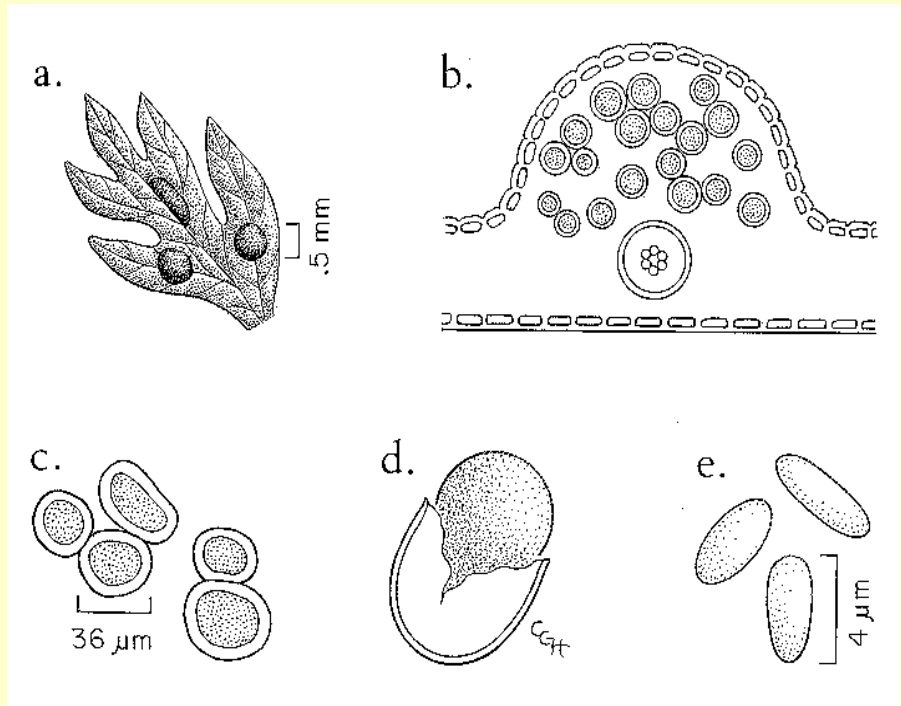
čeleď *Protomycetaceae*

intercelulární přehrádkované mnohojaderné diploidní mycelium

tvorba přezimujících askogenních buněk (chlamydospor) s dvouvrstevnou stěnou
po přezimování praská vnější exospor, vyhřezne meiosporangium; meioza =>
čtveřice jader vzniklých dělením jednotlivých jader představují "bezblanné
vřecko", celý útvar se nazývá synaskus (ve stěně synasku i celulóza!)

Protomyces macrosporus - parazit miříkovitých (hl. *Aegopodium podagraria*)

na obrázku: **a** – zduřeniny na listu, **b** – průřez zduřeninou s askogenními b.,
c – askogenní buňka, **d** – uvolnění vřecka, **e** – askospory

čeleď *Taphrinaceae*

specializovaní obligátní parazité dřevin (několik čeledí dvouděložných)

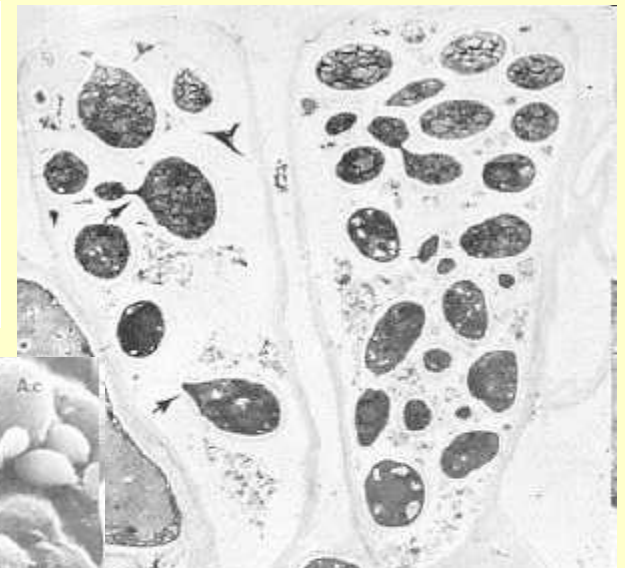
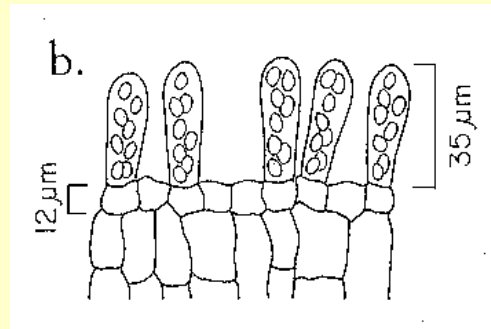
tvorí dikaryotické parazitické mycelium

kvasinkovité buňky či pučivé pseudomycelium žije saprofyticky na povrchu budoucího hostitele

=> kopulací blastospor (nebo párováním jader pseudomycelia) vzniká dikaryotické mycelium infikující hostitele, vytváří pod povrchem hostitele askogenní buňky („chlamydospory“) => karyogamie => zygota, prorážející kutikulu

2n fáze: mitóza - vznik 2 buněk; tzv. bazální buňka degeneruje, horní se mění ve vřecko s obvykle 8 sporamai (viz obr. a foto vlevo), otevírá se štěrbinou spory mohou začít pučet

už ve vřecku

Taphrina deformans (kadeřavka broskvoňová)
způsobuje kadeřavost listů broskvoní
(zavlečena z Číny, dnes všude, kde se pěstují
broskve)

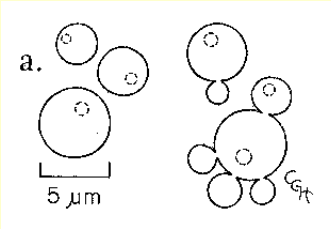

T. betulina - v pletivech pupenů břízy,
způsobují zmnožení větví a tvorbu
čarověníků

T. pruni (k. švestková, puchýřnatec slívový)
plody švestek mění na tzv. bouchoře (puchry,
zpotvořené plody, křivačky, kohoutky)

Pododdělení: SACCHAROMYCOTINA

Třída: SACCHAROMYCETES

veget. fáze - jednotlivé buňky nebo pučivé pseudomycelium

buněčná stěna jen někdy a ve stopách (převažují glukany a mannany)

převažuje nepohlavní rozmnožování (holoblastické pučení, tvorba blastospor)

pohlavní rozmnožování somatogamie (vz. gametangiogamie či gametogamie)

životní cyklus haplobiotický, haplo-diplobiotický (převažuje izomorfní rodokměna) nebo i diplobiotický

holozygotní druhy - vřecko vzniká přeměnou zygoty

exozygotní druhy - vřecko se zakládá jako výrůstek na zygotě

převážně saprofyté, fermentace cukrů (rozklad na etanol a CO₂) a syntéza organických látek (-> využití v biotechnologii); někteří i parazité

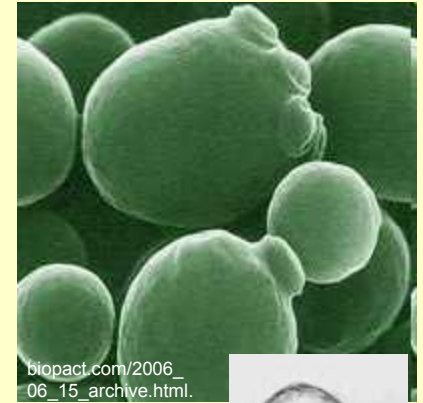
třída zahrnuje primárně kvasinkovité (netvořící vláknitou stélku) houby, které nespady do některé z tříd pododdělení *Taphrinomycotina*

! pozor - kvasinky v širším smyslu nezahrnují jen zástupce této třídy !

kvasinkovitá stadia (dimorfní stélku) mají kromě pododd. *Taphrinomycotina* i zástupci odd. *Zygomycota*, *Basidiomycota* a ostatní skupiny odd. *Ascomycota*

kromě toho známe i asporogenní kvasinky, řazené do pomocného oddělení *Deuteromycota* (pom. tř. *Blastomycetes*)

Saccharomyces cerevisiae (k. pivní) - výr. piva, vína, droždí; haplodiplobiotický cyklus, v kultuře pohromadě haploidní i diploidní buňky (ve šlechtěných kulturách diploidní buňky)

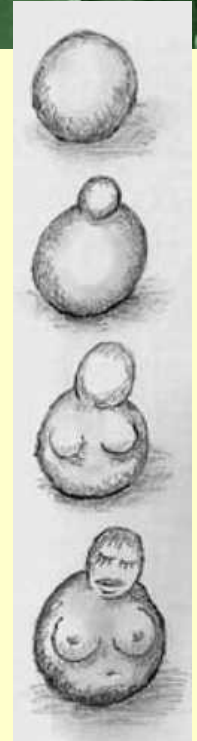
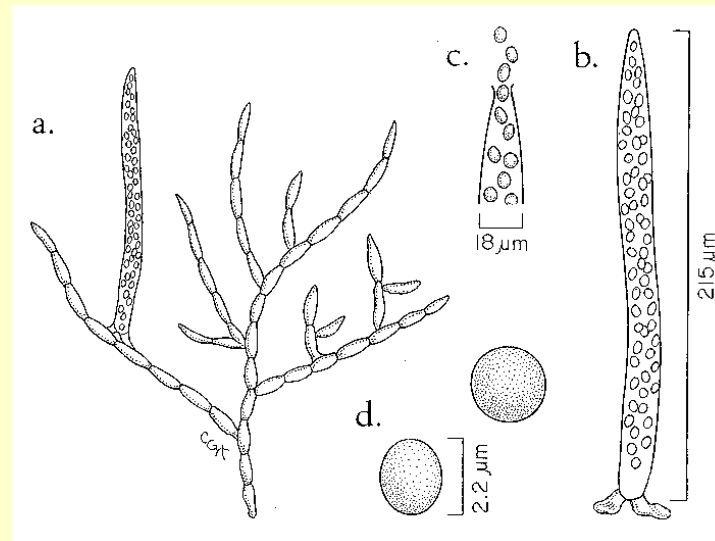

http://www.life.uiuc.edu/ib/471/lectures/371_day17/Lecture17_gallery/pages/S.%20octosporus%202A.htm

Saccharomyces ludwigii
- bipolární pučení,
diplobiont (askospory
kopulují ještě ve vřecku)

Endomyces - myceliální rod, tvorba
arthrospor, rozpad mycelia na úseky

Dipodascus - vláknité mycelium nejč. v mízotoku dřevin, anizogametangiogamie mnohojaderná gametangia jako postranní výrůstky mycelia, po kopulaci ihned R! (haplobiont), vznik polysporických vakovitých vřecek (obr.: **b** – vřecko, **d** – spora)

Pododdělení PEZIZOMYCOTINA (dříve tř. Ascomycetes)

"pravé" vřeckaté houby:

- tvorba **plodnic** - askomat (askokarpů)

- přítomna pravá **dikaryotická fáze** - **askogenní hyfy**, na nich vřecka

vegetativní stélku tvoří vláknité, větvené, přehrádkované **mycelium**

přehrádky vrůstají centripetálně, uprostřed zůstává jednoduchý pór (umožňuje přechod plazmy i jader), většinou uzavřený (jejichž vznik souvisí s přítomností tzv. Voroninových tělísek)

v plodnicích, sklerociích a stromatech nepravá pletiva - plektenchymy

nepohlavní rozmnožování: konidiemi, vzácně dělením či fragmentací stélky

pohlavní rozmnožování – výchozím typem je anizogametangiogamie:

gametangia obv. mnohojaderná, samčí kopulační větev mycelia nese válcovité

či kyjovité **anteridium**, samičí – **archikarp** – nese i několik obvykle kulovitých

askogonů s vláknitými výrůstky – **trichogyny**

menšina zástupců (10-12 %) se vyskytuje v **pleomorfné holomorfě**

(rozmnožuje se nepohlavně i pohlavně, vytváří teleo- i anamorfu)

většina jich je známa v meiotické holomorfě (netvoří anamorfu) anebo

v mitotické holomorfě (netvoří teleomorf, tyto řadíme mezi *Deuteromycota*)

životní cyklus haplo-dikaryotický:

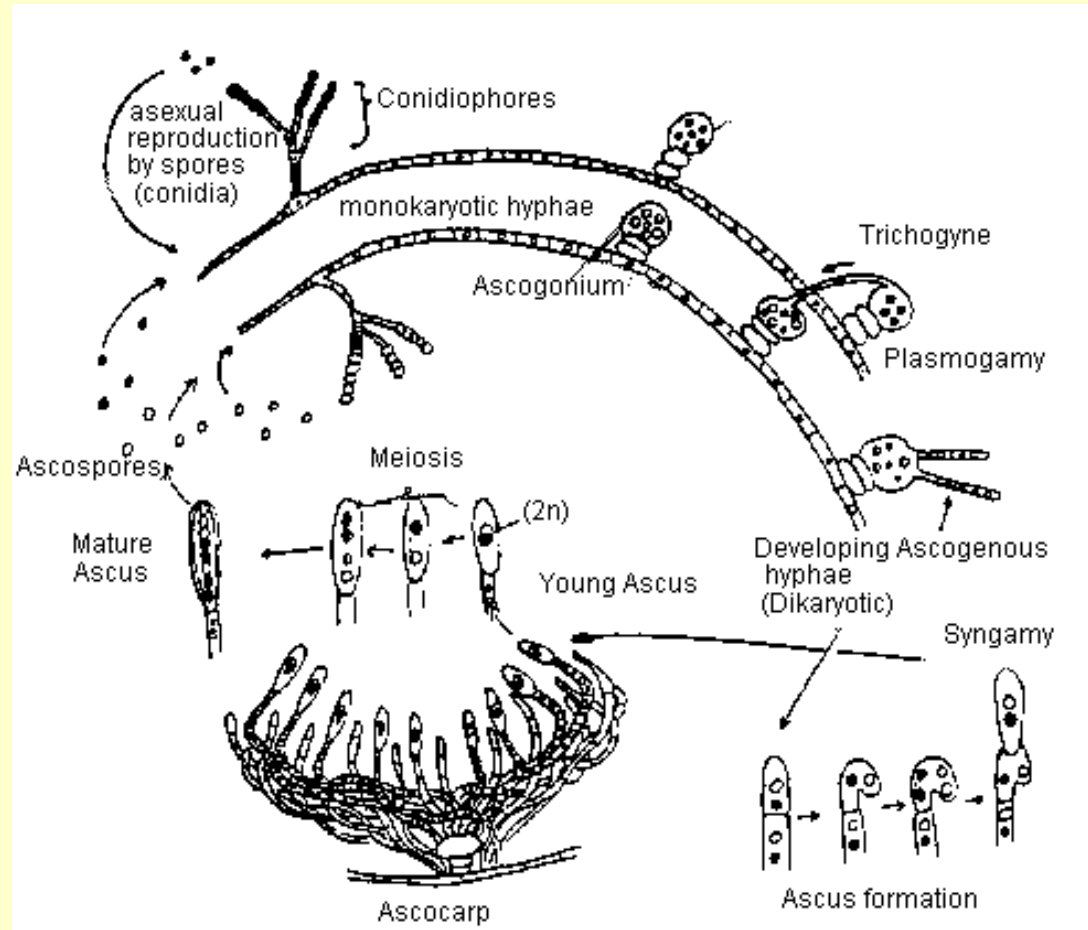
askospora klíčí v monokaryotické vegetativní mycelium, v této fázi často nepohlavní rozmnožování (konidie)

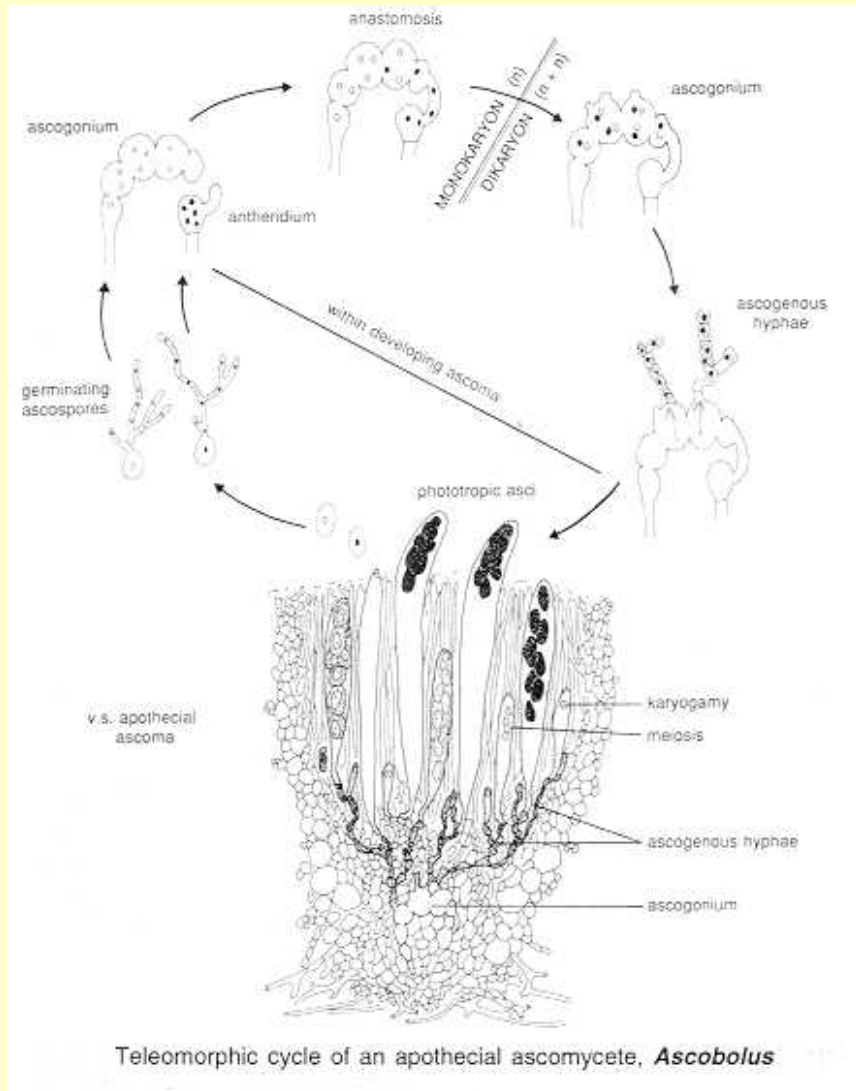
=> tvorba gametangií – na jednoduché samčí větvi anteridium, na větvené samičí (tzv. archikarpu) askogony

=> k trichogynu (jehož jádra degenerují) se přiblíží anteridium => plasmogamie

=> v oplozeném askogonu párování jader => vyrůstají askogenní hyfy, tvořící plodnice

=> koncové buňky askogenních hyf v roušku se stávají askogenními buňkami
=> karyogamie => meioza => obvykle ještě jedna mitóza => zralé vřecko s 8 askosporami

modifikace pohlavního procesu:

gameto-gametangiogamie

(= spermatizace):

namísto anteridií oplodňují askogon aplanogamety - spermacie, vznikající na spermacioforech nebo v ložiscích - spermogoniích (funkci spermacií mohou převzít i konidie, sloužící jinak k nepohlavnímu rozmnožování)

somato-gametangiogamie:

askogon oplodněn přímo jádrem ze somatické hyfy, anteridia se netvoří u vřeckatých hub pouze ojedinele

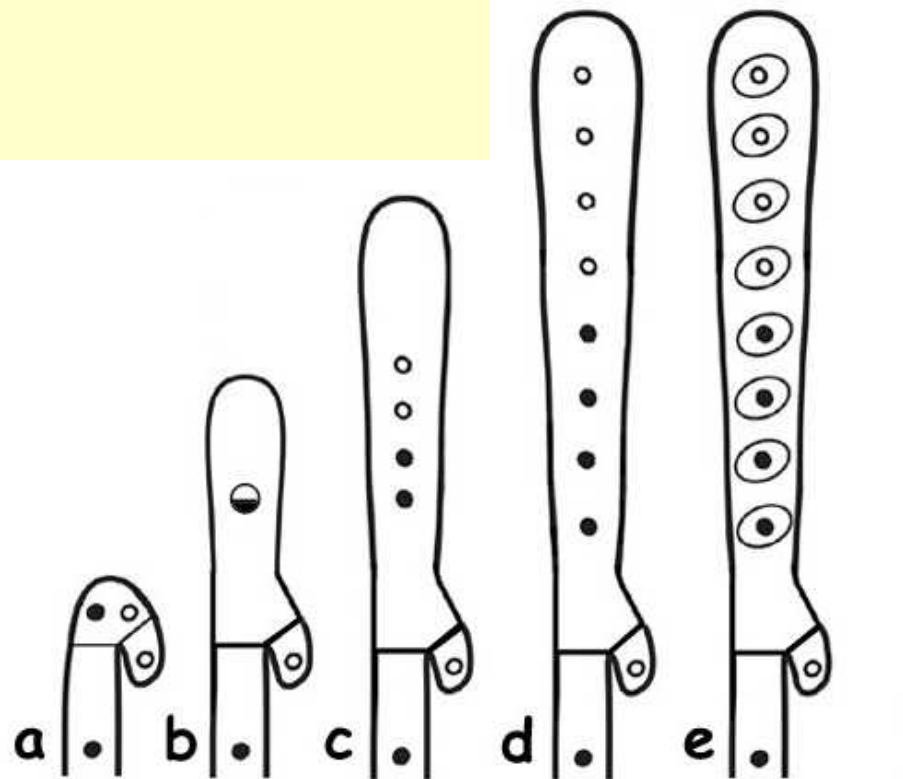
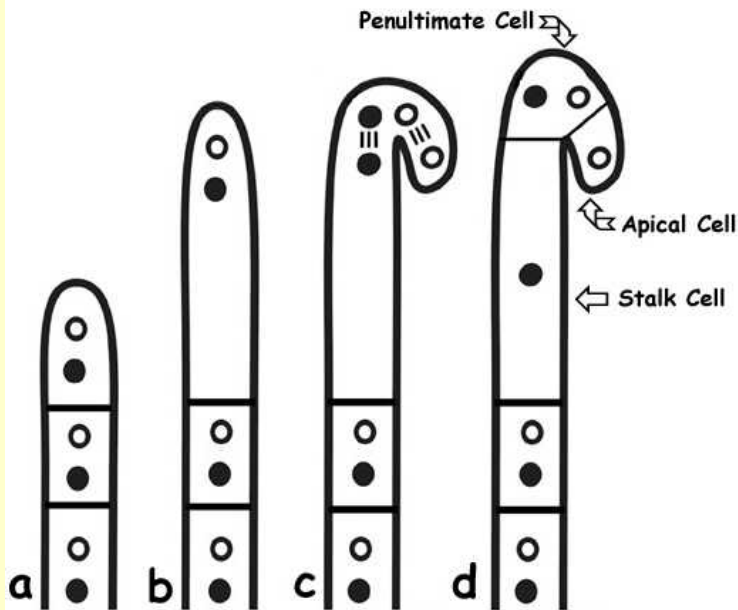
somatogamie:

splynutí dvou somatických hyf (hyfogamie) => přes póry v přehrádkách se jádra přesunou do tvořícího se základu askogonu

autogamie (vzácná): párování jader uvnitř mnohojaderného askogonu nebo mezi jádry askogonu a trichogonu

při tvorbě věceck dochází k tzv. **hákování**:

terminální buňka dikaryotické askogenní hyfy se ohne, její 2 jádra se rozdělí
=> přehrádky oddělí střed buňky se 2 různými jádry od 1-jaderných "zbytků"
=> středový úsek se stává terminální buňkou => věckem, v něm karyogamie
meioza; "zbytky" splynou zase v dikaryotickou (nyní subterminální) buňku
(=> ta se může znovu hákovat
=> pak vzniká svazek věceck)

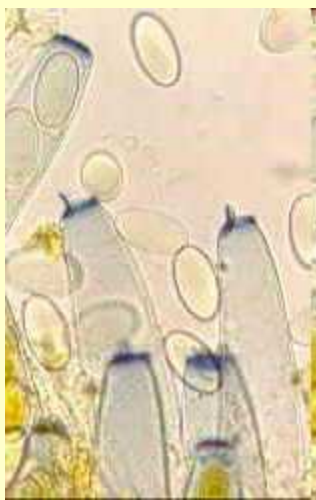

vřecko je vždy jednobuněčné!!

podle stavby stěn a otevíracího aparátu rozlišujeme vřečka:

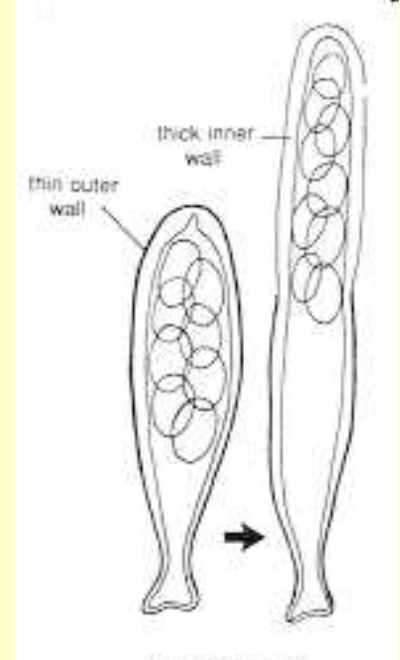
- **pro(to)tunikátní** s jednovrstevnou stěnou bez otevíracího aparátu, spory se pasivně uvolňují po rozpadu nebo zeslizovatění stěny vřečka; takováto vřečka nalézáme u nejjednodušších vřeckatých hub

- **unitunikátní** s dvouvrstevnou stěnou členěnou na exoaskus a endoaskus obě vrstvy tenké a spojené, otevírají se současně pórem nebo štěrbinou („askoapikální aparát“ často s vrcholovým prstencem - vřečka **inoperkulátní**, viz průřez na obr. uprostřed) nebo jsou vybavena víčkem (dva obr. vlevo, vřečka **operkulátní**)

všechny obrázky na této straně: www.mycolog.com

- **bitunikátní** se stěnou vícevrstevnou rozdělenou na dvě funkčně rozdílné vrstvy - zde exoascus praská, endoascus vyhřezne a prodlouží se a teprve ten se později otevírá (vždy inoperkulátní, viz obr. vpravo); z uni- a bitunikátních vřeček jsou spory vymršťovány turgorem buněk

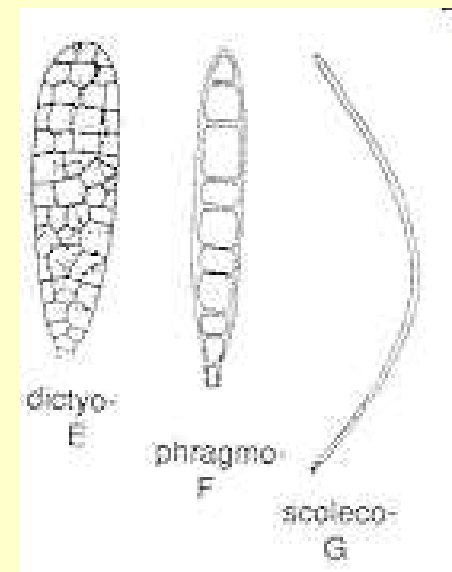
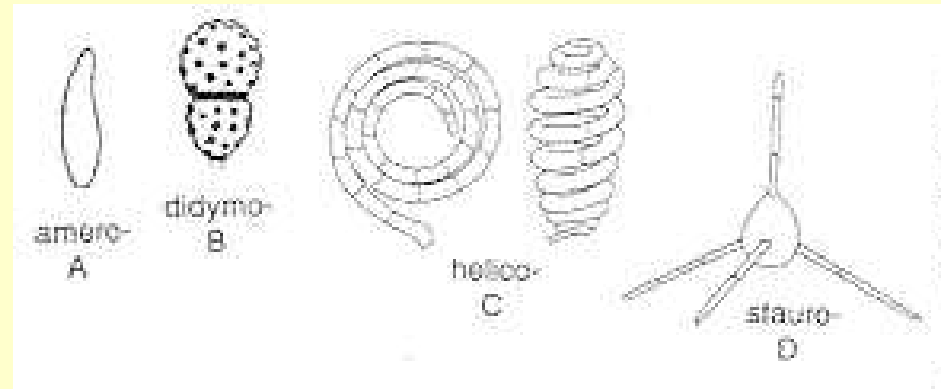
spory jsou obvykle jednobuněčné a po 8 ve vřecku, ale:

namísto 8 jednojaderných mohou vzniknout 4 dvoujaderné spory, případně proběhnou další mitózy a spor je 16 (32)

nebo více dělení jader ve sporách a jejich oddělení přehrádkami
=> vícebuněčné spory:

- dvoubuněčné **didymospory** (příklad *Nectria*)
- vícebuněčné **fragmospory** (buňky v jedné řadě; příklad *Geoglossum*)
- **diktyospory** (dělení ve více směrech => zdřovité uspořádání; příklad *Cucurbitaria*)
- jednobuněčné spory nazýváme **amerospory**

(popsané názvy jsou používány i pro konidie, dalšími typy jsou hvězdovité staurospory, spirálně stočené helikospory apod.)

plodnice - askomata

vždy smíšená stavba:

monokaryotické hyfy tvoří většinu pletiva plodnice (jejich soubor se zovšeobecňuje hamathecium) dikaryotické hyfy jsou askogenní, na nich se tvoří vřečka

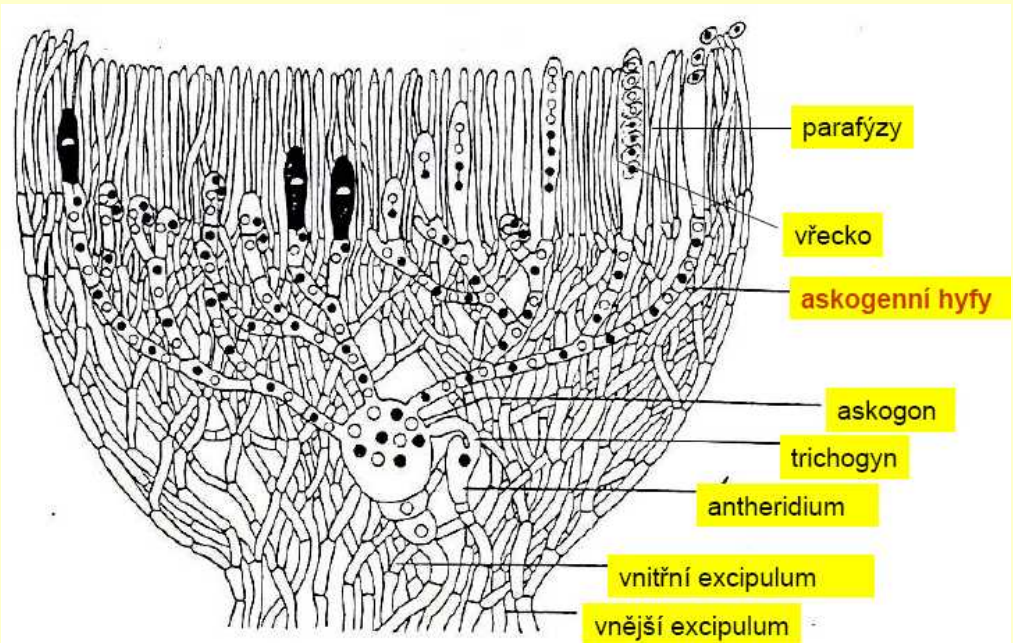
členění typů plodnic podle ontogeneze:

typ **askohymeniální**: nejprve

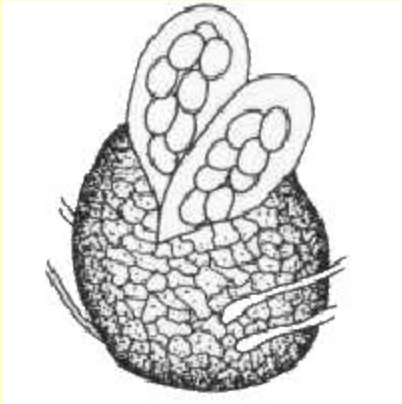
dojde k pohlavnímu procesu, poté se v tom místě vytváří plodnice souběžně s růstem askogenních hyf => vřečka (obvykle unitunikátní) se tvoří na povrchu plodnice nebo v primárních dutinách (vzniklých při vývoji plodnice)

typ **askolokulární**: primárně se vytvoří pseudoparenchymatický útvar (askostroma - základ plodnice), ve kterém teprve dojde k vytvoření gametangií a k pohlavnímu procesu => následně teprve vznikají lyzigenně tzv. sekundární dutiny, do nichž prorůstají již vytvořeným pletivem askogenní hyfy a v nichž se tvoří vřečka (obvykle bitunikátní)

(dříve se odráželo v systematickém členění - podtřídy *Ascoloculomycetidae* vs. *Ascohymenomycetidae*)

členění plodnic podle morfologie (základní **askohymeniální** typy):

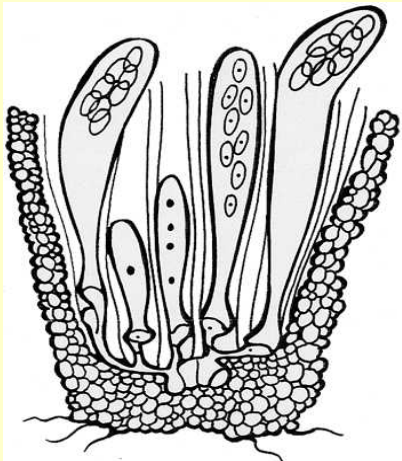
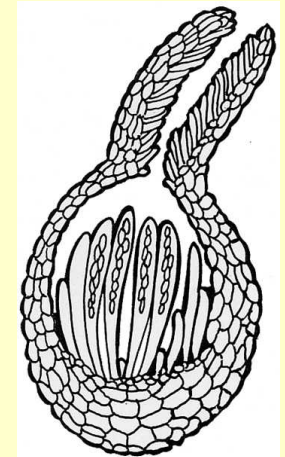
kleistothecium

uzavřená plodnice s vytvořenou stěnou, otvírá se rozpadem; vřečka nejsou nijak uspořádána

perithecium

kulovitá nebo protáhlá plodnice (často zanořená ve stromatu), vřečka uspořádána uvnitř v theciu (dozrávají postupně), mezi nimi se

tvoří sterilní hyfová zakončení - parafýzy; spory jsou vystřelovány z vřecek a vycházejí ven ústím (ostiolem) vystlaným perifýzami (parafýzy a perifýzy se tvoří z haploidních hyf)

apothecium

primárně miskovitá plodnice (odvozeně pak různých tvarů); vřečka jsou uspořádána v theciu na povrchu plodnice, parafýzy vytvořeny; vrstva hyf pod theciem tvoří tzv. hypothecium, sterilní okraj apothecia (tvořen haploidními hyfami) je nazýván excipulum; vřečka dozrávají současně, spory jsou vystřelovány (stimulem bývá vnější podnět, například světlo)

kromě těchto základních typů plodnic rozlišujeme ještě:

protothecium (jen spleť hyf obklopujících vřecka)

gymnothecium (intermediární typ mezi proto- a kleistotheciem, má stěnu tvořenu spletenými hyfami (nikoliv pseudoparenchymem))

tuberothecium (jak je někdy odlišováno druhotně uzavřené apothecium)

a některé další typy

askolokulární typy mají následující typy plodnic:

myriothecium - polštářovitá plodnice s dutinami, v každé jediné vřecko

pseudoapothecium - obdoba apothecia askohymeniálních hub

pseudoperithecium - obdoba perithecia askohymeniálních hub

thyriothecium - síťovité pseudoperithecium

hysterothecium - štěrbinovité pseudoapothecium (*Lophodermium*)

výskyt, ekologie:

suchozemští, vodní (i mořští) zástupci

saprofyté, fakultativní i obligátní parazité rostlin i živočichů

symbiotické vztahy - **lichenismus** (mykobionti většiny lišejníků jsou právě *Ascomycetes*), **mykorhiza** (méně časté)

využití: některých druhů jako jedlých hub
průmyslově v potravinářství a farmacii
(zejména různé druhy anamorfního rodu *Penicillium*, *Claviceps*)

system se v průběhu věků výrazně měnil

- původní členění morfologické, podle typu plodnic:

Plectomycetes (-idae) - kleistotheciální typy

Pyrenomycetes (-idae) - peritheciální typy

(včetně příbuzných typů, i pseudoperith.), "tvrdohouby"

Discomycetes (-idae) - apotheciální typy

(včetně příbuzných typů, i pseudoapoth.), "terčoplodé"

- později se prosazovalo členění podle vývoje plodnice:

Protoascomycetidae, *Ascohymenomycetidae*, *Ascoloculomycetidae*

- i tento systém je však v nových pojetích opouštěn,
dnes jsou vřeckaté houby členěny na více skupin na úrovni tříd:

Třída: *Laboulbeniomycetes*

Třída: *Lecanoromycetes*

Třída: *Eurotiomycetes*

Třída: *Sordariomycetes*

Třída: *Pezizomycetes*

Třída: *Dothideomycetes*

Třída: *Leotiomycetes*

Třída: *Chaetothyriomycetes*